

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ЗАНЯТОСТИ НА РЫНКЕ ТРУДА

Амонов Наврузхон Салохиддин угли
Сотрудник ООО «Санат Энерджи Групп»

Аннотация: В статье рассмотрены факторы, негативно влияющие на эффективность занятости на рынке труда Узбекистана, а также возможности и пути его развития, а также разработаны выводы и предложения по теме.

Ключевые слова: *Занятость, рынок труда, трудовые ресурсы, рабочая сила, альтернативная занятость, сокращение бедности, рыночная экономика, уровень жизни населения, трудовой капитал.*

PROBLEMS OF PROVIDING EFFICIENT EMPLOYMENT IN THE LABOR MARKET

Amonov Navruzxon an employee of Sanoat Energy Group LLC

Abstract: In the article, the factors that negatively affect the effectiveness of employment in the labor market of Uzbekistan, as well as the possibilities and solutions for its development, are considered, and conclusions and proposals are developed on the topic.

Key words: *Employment, labor market, labor resources, labor force, alternative employment, poverty reduction, market economy, standard of living of the population, employee capital.*

Kirish

Bugungi kunda jahon bozori konyunkturasi keskin o'zgarib, globallashuv sharoitida xalqaro raqobat tobora kuchayib bormoqda. Bunday sharoitda O'zbekiston iqtisodiyotida ham shiddatli, sifat jihatidan butunlay yangi o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Iqtisodiyotda o'z salohiyatini yo'qotgan eski institut va vositalar o'rini yangi innovatsion va samarali boshqaruv usullari egallamoqda. Ushbu strategik maqsadlarning barchasi O'zbekiston aholisining

turmush darajasi va sifatini oshirishga yo'naltirilgan bo'lib, mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda, «Eng muhim vazifamiz – mamlakatimizda tinchlik va farovonlikni mustahkamlash, odamlarni, xalqimizni hayotdan rozi qilishdan iboratdir»¹.

Mamlakatni taraqqiy ettirish sur'atlarini oshirish, milliy iqtisodiyotni yuksaltirish, eng avvalo, har qanday davlatning boyligi hisoblangan ishlab chiqaruvchi kuchlarning tarkibiy qismi hisoblangan- inson mehnat faoliyatining samaradorligi bilan bog'liqdir. Unumli mehnat milliy iqtisodiyotni rivojlantirish sur'atlarini barqaror oshirishning bosh omili bo'libgina qolmasdan, u insonning farovon turmush kechirishini ta'minlash va ehtiyojlarini qondirish funksiyasini ham bajaradi.

Maqolaning dolzarbligi

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, bozor munosabatlari sharoitida mehnat resurslari bandligini ta'minlash muammosi har qachungidan kuchaymoqda. Bu, ayniqsa, ortiqcha ishchi kuchining chiqishi va faol ish qidirayotganlar sonining ko'payishi bilan birga tarkibiy o'zgarishlarni boshdan kechirayotgan o'tish davridagi iqtisodiga ega mamlakatlarda dolzarbdir.

O'zining demografik tuzilishi va aholi o'sish sur'atlari yuqori bo'lgan O'zbekistonda bandlik masalalari doimo eng dolzarb va ustuvor muammolardan biri bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolaveradi.

Ishchi kuchining eng qimmatli manbalaridan ba'zilari oddiygina foydalanilmayotgan bo'lsa, o'sish haqida gapira olmaymiz. Bu yerda yana bir muhim iqtisodiy tamoyil aniq amal qilishni to'xtatadi, ya'ni mamlakatda mavjud bo'lgan barcha ishlab chiqarish resurslarining cheklanishi. Ishsizlik, shuningdek, odamlarning hayotiy manfaatlariga sezilarli darajada zarar yetkazadi, ularning o'z malakalarini inson o'zini eng yaxshi ko'rsatishi mumkin bo'lgan faoliyat turida qo'llashiga to'sqinlik qiladi. Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, ishsizlik darajasi iqtisodiyotning umumiy holatini aniqlash va uning

¹ Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2021-yil 1-sentyabrda Mustaqilligimizning 30 yilligi munosabati bilan so'zlagan nutqidan olindi.

samaradorligini baholash uchun asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Yurtimizda mehat bozorini huquqiy muhofaza qilish hamda uning subyektlari bo'lgan ishchilar qatlami saviyasini doimiy oshirib borish, pirovardida ishsizlik ko'rsatkichini tushirishga erishish mavzuning dolzarbligini belgilab beradi.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Avvalambor, mehnat resurslarini taqsimlaydigan va ish bilan bandlik borasida qarorlar qabul qiladigan bozor mehnat bozori deb ataladi. Mehnat bozorining subyektlari bo'lib, mehnat taqsimoti muammolarini xal etishga ixtisoslashgan hukumat organlari va mehnat resurslari ya'ni insonlar, obyektlari bo'lib esa mehnat munosabatlari va ishchi o'rinlari kabilarni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda 2021-yil 1-yanvar holatiga mehnat resurslari 19,1 mln. kishi, iqtisodiy faol aholi 14,8 mln. kishi, jami ish bilan bandlar 13,2 mln. kishi, shundan iqtisodiyotning rasmiy sektorida 5,7 mln. kishi (43,3%), iqtisodiyotning norasmiy sektorida 5,6 mln. kishi (42,8%), ishga joylashtirishga muhtoj shaxslar 1,6 mln. kishi (10,5%) va chet elda ishlash uchun ketganlar 1,8 mln. kishini tashkil qildi.

Mehnat sohasidagi keng islohotlar natijasida 2016-2020 yillarda mehnat organlari tomonidan kasb-hunarga o'qitishga yo'naltirilgan fuqarolar soni 8,8 barobar oshgan. Ishsizlarni jamoat ishlariga jalb etish ko'rsatkichi 65 barobar ortgan.

Shu davrda oliy ta'limga qabul parametrlari 2016 yilga nisbatan 2,5 barobarga o'sdi, yoshlarimizni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi 9 foizdan 25 foizga yetdi.

Hozirgi kunda o'zini o'zi band qiladigan shaxslar uchun 68 ta faoliyat (ishlar, xizmatlar) turlari tasdiqlangan bo'lib, ularni yanada kengaytirish bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Natijada, 2021 yil 1 iyul holatiga 852,4 ming nafar fuqaro o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida ro'yxatdan o'tkazildi. Shundan 310,1 ming nafarini 30 yoshgacha bo'lgan o'g'il-qizlar tashkil etadi.

Bizning fikrimizcha, o'zini o'zi band qilishni inson resurslarini boshqarish va aholi bandligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirish lozim.

O'zini o'zi band qilishning yollanma xodimga nisbatan afzalliklarini quyidagilarda ko'rish mumkin:

- o'ziga rahbar bo'lish va o'z ish faoliyatini to'liq nazorat qilish hamda yakuniy mahsulot uchun o'z ovozigaga ega bo'lish;

- ko'proq daromad olish imkoniyatiga ega bo'lish, frilanserlar yollanib ishlaydiganlarga nisbatan ko'proq pul topadilar va yo'l xarajatlarini tejagan holda uyda o'tirib, bola parvarishi bilan ham shug'ullanish imkoniyati paydo bo'lishi;

- ishning turli-tumanligi bilan bahramand bo'lish, doimiy ishga moslashish, o'z mahoratini oshirish va yangilash, har bir yangi mijoz bilan yangi chaqiriq, da'vat tufayli ijodkor bo'lishi va o'z biznesini ochishi;

- o'zi uchun kun tartibini o'rnatish, belgilangan ish jadvalining mavjud emasligi va ish soatlarining moslashuvchanligi;

- o'z mijozlarini tanlashi va kimga xizmat ko'rsatish huquqiga to'liq egalik qilishi.

Xalqaro Mehnat tashkiloti rasmiy sahifasida e'lon qilingan ma'lumotga ko'ra, ishsizlar soni 2024-yilda 3 millionga oshib, 2020-yildan beri birinchi marta jami 208 million kishiga yetishi kutilmoqda (jahon ishsizlik darajasi 5,8 foizga to'g'ri keladi). 2024-yilda jahon bandligining o'sishi 1,0 foizni tashkil etishini, bu 2023-yil darajasining yarmidan kam bo'lishini ko'rsatmoqda.

O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida inson qadrini ulug'lashga yo'naltirilgan ijtimoiy himoya siyosati bo'yicha belgilangan vazifalar doirasida 2026-yilga qadar ehtiyojmand aholi ijtimoiy nafaqa va moddiy yordam bilan to'liq qamrab olinishini nazarda tutmoqda. Ijtimoiy himoyaga ajratilgan budjet xarajatlari deyarli ikki baravarga ko'paydi. «Temir daftar», «Ayollar daftari» va «Yoshlar daftari» tizimlari yo'lga qo'yildi. Ularda 595,6 ming kambag'al va moddiy yordamga muhtoj oilalar, 433,0 ming nafar ehtiyojmand va yordamga muhtoj xotin-qizlar, 591 ming ehtiyojmand va ko'makka muhtoj hamda ishsiz yoshlar ro'yxatga olindi. «Ijtimoiy himoya yagona reyestri» axborot tizimida yordamga muhtoj ayollar, yoshlar va nogironligi bo'lgan shaxslar bo'yicha alohida

ma'lumotlar bazasini yaratish, jumladan «Temir daftar», «Yoshlar daftari» va «Ayollar daftari»ni «Ijtimoiy himoya yagona reyestri» bilan integratsiya qilish belgilangan.

Ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand aholi muammolari yechimining asosiy qismi bandlikni ta'minlash orqali bo'ladi. Bugungi kunda yangi ish o'rinlari yaratish, o'zini-o'zi band qilish, kasanachilik, uy mehnati, tadbirkorlikni rivojlantirish kabi tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Kambag'allikka barham berishning birinchi sharti – unga munosib ish topish. Biroq, yuqorida qayd etilgan ijobiy ishlar bilan birgalikda, ishsizlik, kambag'allik hamon bor va unga qarshi kurashish tizimli bo'lishi lozim. Davlat o'z fuqarolarini ish bilan ta'minlash, ularni kambag'allik botqog'idan chiqarish bilan birga professional kasb o'rgatish mas'uliyatini ham o'z zimmasiga oladi.

Taraqqiyot strategiyasining 37-maqsadini amalga oshirishda, fuqarolarga davlat hisobidan kasb-hunarga o'qish imkoniyatini yaratish, jami 1 million nafar ishsiz fuqaroni kasb-hunarlariga o'qitish va bu jarayonda nodavlat ta'lim muassasalarining ishtirokini 30 foizga yetkazish belgilangan.

Shu bilan birga, ishsiz fuqarolarni kasb-hunarga o'qitish ko'lamini ikki barobarga oshirish belgilangan va bunda:

- har yili kasb-hunarga o'qitiladigan fuqarolar soni, hududlar va tarmoqlar kesimida ishsiz va ish qidirayotgan shaxslarni kasb-hunarga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishga oid davlat buyurtmasini ishlab chiqish;

- mahalla kasb-hunarga o'qitish maskanlari tarmog'ini kengaytirib, ularning sonini 1000 taga yetkazish;

- 16 ta «Ishga marhamat» monomarkazlari va 59 ta kasb-hunarga o'qitish markazlari quvvatlaridan samarali foydalangan holda ishsiz fuqarolarni professional kasblar, tadbirkorlik ko'nikmalari va xorijiy tillarga o'qitish;

- kasb-hunarga o'qitishda nodavlat ta'lim muassasalarining ishtirokini 30 foizga yetkazish maqsadida kasb-hunarga o'qitish bo'yicha grantlar e'lon qilish kabilar nazarda tutilgan.

Xulosa va takliflar

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning tub maqsadi – bu inson farovonligi, uning munosib turmush darajasini ta'minlash hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida davlat tomonidan aholining samarali ish bilan band bo'lishiga barcha shart-sharoitlarni yaratib berishi, shu jumladan, tadbirkorlar uchun qulay biznes yuritish muhiti, investitsiya, soliq siyosati, shaffoflik, sud-huquq tizimining adolatli bo'lishi kabi omillarga bog'liq. Chunki mamlakatimizda yaratilayotgan ish o'rinlarining 90 foizi xususiy sektor hissasiga to'g'ri keladi va aynan iqtisodiyotning taraqqiyoti kichik va o'rta biznesning rivojlanishi bilan bog'liq.

Maqolani yozish mobaynida mehnat bozori tuzilmasini tubdan yaxshilash uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi.

- Ish izlovchilar hanuz ularga yordam beradigan mehnat bozori haqida ma'lumotga ega emaslar. Kasb tanlash to'g'risida qaror qabul qilish va tegishli ishlarni qidirishni soddalashtirish;

- Mehnat bozori axborot tizimlarining ko'pligi mehnat bozorini yanada samarali qilishga yordam beradi. Ish qidiruvchilar va ish beruvchilar o'rtasidagi axborot oqimini yaxshilash;

- Yoshlar ma'lum ish uchun ish haqi haqida aniq ma'lumotga ega bo'lsa, talab qilinadigan kasb va ko'nikmalar hamda muqobil kasblarni solishtirishlari mumkin bo'ladi;

- Mehnat bozorining asosiy ko'rsatkichlari va bo'sh ish o'rinlari bo'yicha ma'lumot olish, shuningdek, ulardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lish;

Umuman olganda, ish beruvchilar ham, ish izlovchilar ham hanuz shaxsiy aloqalar orqali norasmiy ish qidirish kanallaridan foydalanadi. Davlatning Ish.mehnat.uz portali ko'pchilikka ma'lum emas. Foydalanganlar portalda ro'yxatdan o'tish juda qiyin va qulay emas deb hisoblashadi, chunki ish beruvchilar ular bilan bog'lana olmaydi. Ular ish topish uchun ish e'lonlari, xususiy internet ish portallaridan ko'proq foydalanishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risidagi qonuni (yangi taxriri). – T.: Sharq, 1998 y.
2. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. //Xalq so'zi. 2020 yil 25 yanvar.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi. // Xalq so'zi, 2017 yil 16 yanvar, №11 (6705).
4. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 2017 yil 7 fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-sonli farmoni, 1-ilova, 4.1-band.
5. 2018 yil 29 dekabr www.uzlider.uz O'zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati davlat rahbarining 2019 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
6. Xolmo'minov Sh.R., Arabov N.U. Mehnat bozori infratuzilmasi. O'quv qo'llanma. –T.: Fan va texnologiyalar, 2016. 150-155 b.
7. G'ulomov S.S. Axborot tizimlari va texnologiyalari. – T.: Sharq. 2000.93b
8. International Labor Review. 1995. V. 134. №4-6. "Iqtisodiyot va innovasion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 5, sentyabr-oktyabr, 2017 yil № 5, 2017 www.iqtisodiyot.uz 9
9. Abduraxmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti (darslik). – T.: Mehnat, 2009. - 512 b.
11. <http://uza.uz>
12. www.stat.uz.